

5.10 Beleid voor exoten

Tekst F.G.W.A. Ottburg

Een exoot is een uitheemse plant, dier of micro-organisme die Nederland niet op eigen kracht kan bereiken, maar door menselijk handelen (transport, infrastructuur) terecht is gekomen in de Nederlandse natuur. Introducties van exoten leiden in de meeste gevallen niet tot grote problemen, slechts een beperkt aantal exoten vertoont invasief gedrag. Een exoot is invasief als deze zich vestigt en explosief ontwikkelt. Invasieve exoten kunnen een bedreiging vormen voor de inheemse biodiversiteit, volksgezondheid en veiligheid. Exoten kunnen de maatschappij hierdoor veel last bezorgen en ook tot economische schade leiden.

Soorten die in omliggende gebieden van nature voorkomen en Nederland zelfstandig binnenkomen (door klimaatverandering) vallen niet onder deze definitie. Van soorten die op eigen kracht binnenkomen is namelijk minder schade te verwachten dan van soorten die door direct menselijk handelen (transport, infrastructuur) in Nederland geïntroduceerd worden (met bijvoorbeeld prooidieren die zich op eigen kracht verplaatsen reizen ook hun roofdieren mee, waardoor deze aantallen gereguleerd blijven). Bovendien is het praktisch onuitvoerbaar om deze soorten tegen te houden (Bron: Beleidsnota Invasieve exoten, LNV, 2007a)

Het aantal exoten neemt de laatste decennia sterk toe in het zoete water. De belangrijkste oorzaak dat deze soorten hier komen is het bewust of onbewust uitzetten van soorten doordat ze als vijverplant of dier hier gehouden worden. Hierdoor komen veel vissen en waterplanten, maar ook kreeften in Nederland. Een andere oorzaak is de aanleg van het Main-Donau kanaal dat de stroomgebieden Rijn en Donau met elkaar verbindt. Hierdoor komen verschillende soorten in Nederland, zodat elk jaar er weer een vissoort bij komt. Belangrijke negatieve effecten op ecosystemen zijn bij exotische kreeften. De geknobbelde Amerikaanse rivierkreeft verniet de vegetatie in sloten en wetingen, zodat de natuurkwaliteit sterk achteruit gaat. Ook predatie op vissen en vislarven vormt een probleem. De zonnebaars en de Amerikaanse hondsvijl kunnen in vennen voorkomen wat leidt tot lagere aantallen libellen, amfibieën en andere waterdieren en of het lokaal uitsterven van faunagroepen in deze wateren.

EL&I heeft het team 'Invasieve exoten' opgericht om het beleid over exoten vast te stellen en uit te voeren. Voor de grote waternavel is al een aantal jaren een verbod van kracht voor bezit en handel. Sinds dit jaar is een convenant ingesteld om de handel in 5 andere planten te stoppen:

- Hydrocotyle ranunculoides, grote waternavel verbod
- Crassula helmsii, watercrassula convenant
- Hydrilla verticillata, convenant
- Myriophyllum aquaticum, parelvederkruid convenant
- Ludwigia grandiflora, waterteunisbloem convenant
- Ludwigia peploides, kleine waterteunisbloem convenant

Deze planten veroorzaken overlast in watergangen. De grote waternavel, watercrassula en waterteunisbloem zijn drijvende planten. De negatieve effecten zijn zuurstofloos water onder een gesloten dek van drijvende planten, verstopping en vastlopen van gemalen en een negatief effect op de waterkwaliteit en de daarmee gepaard gaande beoordeling van de KRW kwaliteit.

De waterschappen maken extra kosten door de uitbundige groei van deze planten. Het waterschap Regge en Dinkel heeft 's zomers extra capaciteit ingezet om deze planten te verwijderen. In sommige zomers wel 2 mensen. Waterlopen worden enkele keren per jaar gecontroleerd op het voorkomen van deze planten en dan verwijderd. In sommige gevallen worden vijvers droog gezet en de bodem leeg geschrapt om de planten te verwijderen.

De exotische rivierkreeften leiden op steeds meer plaatsen tot negatieve effecten doordat ze in hoge aantallen voorkomen. Het is een omnivoor die zowel ongewervelden, planten, detritus als ook eieren en

andere stadia van amfibieën en vissen eet. Bij onderzoek in stadswateren in Gouda bleek dat deze soorten in grote aantallen voorkwamen. Dichtheden van 300 tot 800 kilo per ha, oftewel 1 tot 3 kreeften per vierkante meter zijn aangetroffen. Met deze dichtheden hebben de kreeften een grote invloed op het ecosysteem, doordat ze alle planten weg eten. Kreeften kunnen tunnels graven, soms tot wel 2 meter lang. Kreeften kunnen tunnels graven en hiermee is het een potentieel gevaar voor de stabiliteit oevers.

Veel soorten komen hier door menselijke beïnvloeding. Slechts voor één soort is een wettelijke beperking voor de handel, en bij vijf anderen een convenant, waarbij de bestaande voorraad verkocht mag worden. Alleen economische motieven van extra kosten door waterschappen zijn hiervoor bepalend. De mogelijkheid om wettelijke maatregelen te nemen zijn heel beperkt. De vrije handel in planten en dieren is een belangrijke randvoorwaarde. Alleen economische schade (bij deze planten voor waterschappen) is een belangrijk motief om beperkingen op te leggen. Voor deze soorten is een alleen een convenant bereikt.

Voor het uitzetten van vis zijn nog maar weinig beperkingen vastgesteld. De handel in vijvervissen heeft geen beperkingen. Een derde van de vissoorten die in Nederland rond zwemmen, komen hier van oorsprong niet voor. De zonnebaars heeft negatieve effecten op de ecologie van vennen doordat de soorten libellenlarven en andere insecten opeet. De oorspronkelijke Nederlandse steur is uitgestorven, maar inmiddels zwemmen 4 exotische soorten steur hier rond. Deze exotische steuren kunnen een lengte van 1,20 tot wel 5 meter hebben. Deze vissen zijn dus eigenlijk ongeschikt voor de meeste vijvers. In de visbeheersplannen die nu opgesteld worden kunnen beperkingen opgelegd worden aan het uitzetten van vissen voor de hengelsport, bijvoorbeeld alleen in afgesloten viswater.

De minister van EL&I heeft in oktober 2008 de provincies opgeroepen om de rosse stekelstaart als bejaagbare schadelijke soort aan te wijzen. Dit vanwege de schadelijke invloed die deze eend door kruising heeft op de populatie van de zeer zeldzame, in Spanje voorkomende witkoopeend. De ene provincie bestrijdt de soort wel, de andere daarentegen niet. Zo wordt de soort wel bestreden in de Provincie Zeeland (G). M.a.w. als een exoot landelijk moet worden bestreden, dan is landelijke beleid en regie een must. Nu is er een bestrijdingsrecht, maar geen bestrijdingsplicht.

De federale overheid van België zal volgens de planning in juni 2009 wetgeving aannemen voor een verbod op de invoer, de uitvoer, de doorvoer of het bezit van 20 invasieve exoten. Hieronder een groot aantal (water)planten, zoogdieren (waaronder exotische eekhoorns), vissen en ook de heilige ibis. De kans dat deze soorten zich kunnen vestigen is groot en de effecten die ze op natuur en milieu hebben zijn aanzienlijk, terwijl ze de capaciteit hebben om zich over het hele grondgebied te verspreiden. Het Belgische Biodiversiteitplatform voerde een onderzoek naar de soorten die de inheemse fauna en flora schade kunnen toebrengen. Als ze toch opduiken, mogen ze worden verwijderd.

In 2009 heeft de minister de handel en het bezit van drie exotische eekhoornsoorten te verbieden. Het gaat om de grijze eekhoorn, de Pallas' eekhoorn en de Amerikaanse voseekhoorn. In mei 2009 riep de Zoogdierverseniging via een open brief de Minister op in elk geval de grijze eekhoorn en de Pallas' eekhoorn te verbieden. In Nederland worden minstens 38 soorten eekhoorns als huisdier gehouden. Het is dan ook niet verbazend, dat de afgelopen vijf jaar al negen exotische eekhoornsoorten in Nederland in het wild zijn gesignaleerd. De Amerikaanse voseekhoorn, de Pallas' eekhoorn, en de grijze eekhoorn kregen bij een beoordeling van risico op 'invasiviteit' door de Zoogdierverseniging op basis van hun gedrag en gewoonten, en ervaringen in andere landen, een hoge risicoklasse. De exotische eekhoorns vormen met name voor de rode eekhoorn, die van nature in Nederland voorkomt, een bedreiging (Bron: Ministerie EL&I (voorheen LNV) en Vereniging Zoogdier).